



Job Adriaensz Berckheyde, *Een notaris in zijn kantoor*, 1672. Olieverf op doek, 78,5 x 62,2 cm.
Sotheby's Picture Library.

MAARTEN HELL

Zeezaken, ruzie en verzoening in de havenbuurt

NOTARIS SIMON VAN SEVENHOVEN EN ZIJN KLANTENKRING

(1681-1706)

TEGENWOORDIG IS DE RAMSKOOI¹ een onaanzienlijk doodlopend straatje, gelegen tussen de Martelaarsgracht en de Hasselaerssteeg, maar in de zeventiende eeuw lag het centraal in het levendige Amsterdamse havengebied. Tussen de zeevarenden, zeilmakers en schuitenvoerders hield notaris Simon van Sevenhoven (1658-1706) er kantoor. Diens nagelaten protocollen zijn een goudmijn voor geïnteresseerden in maritieme geschiedenis, maar geven ook een zeldzame glimp van het dagelijks leven achter het havenfront.

HAVENBUURT Aanvankelijk was de notarispraktijk van Simon van Sevenhoven nog niet gevestigd in de Ramskooi maar in de Nieuwebrugsteeg. Deze lag wat meer naar het oosten in het verlengde van de Nieuwe Brug over het ‘Water’ (nu: Damrak), het deel van de Amstel tussen de Dam en het IJ. Een overdekte galerij op de Nieuwe Brug bood een weids uitzicht over het IJ, waar de grotere schepen achter de dubbele palenrij voor anker lagen. Op en rond de brug hielden Amsterdammers en vreemdelingen elkaar op de hoogte van de actualiteiten. Beneden, langs het Water, werd op een steiger de schippersbeurs gehouden.

Nadat het beursgebouwtje wegens bouwvalligheid was gesloopt, ontmoeten zeevarenden en kooplieden elkaar op de brug of in de zeemanskroegen en herbergen op de Texelse Kade (nu: Prins Hendrikkade). Deze kade dankte zijn naam aan de daar gelegen aanlegplaats van de kagen die naar de rede van Texel voeren. Langs de Texelse Kade ‘krielt het dagelijks met zwermen by duizenden van menschen’, schrijft Melchior Fokkens.² Volgens hem was de huishuur hier hoog: tot veertienhonderd gulden voor een kelder waar brandewijn en tabak werd verkocht. In andere panden langs de Texelse Kade waren winkels gevestigd met een ruim assortiment van mutsen voor bootsgezellen, aardewerken kruiken, geschut en sterke drank tot exotisch fruit en specerijen. Ook oostwaarts over de Nieuwe Brug, richting het Kamperhoofd, waren winkels voor scheepsbenodigdheden te vinden. De Kampersteiger was de aankomstplek van Duitse trekarbeiders en de opstapplaats van het beurtveer op Kampen in Overijssel.

Aan de westzijde van het Water ging de Texelse Kade over in de Haring-

pakkerij. De Haringpakkerstoren, op de hoek van het Singel, bepaalde er het aanzicht van de stad. Op de begane grond werd haring verpakt in vaatjes en op de eerste verdieping vergaderden de overlieden van enkele gilden. In een blendend huisje kwamen de loodsen bijeen. Op steenworp afstand van de toren was er altijd veel rumoer in pakhuis Het Wijnvat: een bordeel met een clientèle van ‘rouw en onbeschaafd volk’, bestaande uit bootsgezellen en boeren.³ Aan de overkant van de Haarlemmersluis werd langs het Singel de kleine vismarkt gehouden. Iets verder westwaarts lag op palen in het IJ de oude stadsherberg. Hier konden gestrande reizigers overnachten als de poorten waren gesloten. Ook werden er veilingen gehouden van zout, schepen en scheepsparten en hielden de groot binnen- en buitenlandvaarders hun gildevergaderingen in de herberg.

Het middeleeuwse centrum rond de binnenhaven, ruwweg tussen IJ, Dam, Singel en Geldersekafe, gold als het kerngebied voor bestuur, handel, winkelbedrijf en scheepvaart. In dit gedeelte van de stad hebben in de Gouden Eeuw drommen zeevarenden rondgelopen, op zoek naar werk, vrouwen en vertier. De werkgelegenheid in de scheepvaart en aanverwante sectoren was ongekend groot in het zeventiende-eeuwse Amsterdam, waar het vrachtverkeer werd gedomineerd door grote, zeegaande schepen en kleine binnenvaarders. Bijna een kwart van de huwbare mannen had een maritiem beroep, zoals schipper, matroos, loodman of schuitenvoerder, terwijl een groot aantal anderen in aanverwante sectoren werkten, bijvoorbeeld als scheepstimmerman, sjouwer, touwslager of zeilmaker. Amsterdam was de voornaamste arbeidsmarkt voor varenslui van de Republiek, zodat ook vreemde zeelieden massaal naar de stad trokken op zoek naar werk. Benamingen als de ‘moffenbrug’ – voor de Nieuwe Brug – en ‘moffenkelder’ – voor een logement op de hoek van de Haringpakkerij en de Droogbak – verwezen naar de aanwezigheid van Duitse arbeidskrachten, maar veel zeelieden kwamen ook uit Noord-Holland benoorden het IJ, Friesland en de Waddeneilanden.⁴

NOTARIS IN DIENST VAN DE WATERSCHOUT Vreemdelingen, zeelieden en hun vrouwen, herbergiers, kooplui, winkeleigenaren en ambachtslieden: allemaal klopten zij aan bij het notariskantoor van Simon van Sevenhoven. Zijn protocollen schetsen dan ook een kleurrijk beeld van bewoners en passanten in het havenkwartier.⁵ Aandacht voor het leven aan wal in zeevarende gemeenschappen, zoals de Amsterdamse havenbuurt, is een opkomend genre binnen de maritieme geschiedschrijving.⁶ In de gedenkboeken en overzichtswerken over de Amsterdamse haven, waarin meestal enkele eeuwen worden besproken, is echter weinig plaats ingeruimd voor bespiegelingen over de maritieme cultuur aan wal.⁷ Dankzij de nagelaten documenten van Simon van Sevenhoven



1 Johannes de Ram (uitgever), *Kaart van Amsterdam* (detail), ca. 1688. Gravure, 480 x 570 mm.

Stadsarchief Amsterdam. De Ramskooi is de tweede steeg aan de Texelse Kade vanaf de Nieuwe Brug.

kunnen we pogen dichterbij te komen, al kleven er wel nadelen aan het gebruik van notariële akten als historische bron. Zo lieten de klanten van een notaris slechts hun eigen visie op gebeurtenissen vastleggen. De stem van de tegenpartij is grotendeels afwezig, zodat de akten een gekleurd beeld opleveren. Toch loont het de moeite het lastig leesbare schrift van Van Sevenhoven en zijn klerken te ontcijferen. Hierdoor leren we meer over het leven en werk van de notaris en zijn klanten.

Dat Simon van Sevenhoven voor het notarisambt koos, was gezien zijn afkomst niet vanzelfsprekend. Zijn vader Willem (ca. 1608–1664) was geboren in Vianen maar vestigde zich in Amsterdam als bierbeschooier. Hij leverde dus bier aan tappers en anderen. Van zijn broer erfde vader Willem een vingerhoedmakerij aan de Brouwersgracht, welke hij verhuurde. Tijdens de grote pestepidemie van 1664 lieten zowel Willem als zijn vrouw het leven, met achterlating van hun vijf zoons en een dochter. De kinderen Van Sevenhoven werden opgevangen door Jacob Heibloq, rector van de Latijnse School. Op



2 S. Webbers, *De Nieuwe Brug over het Damrak gezien naar het oosten*, 1665. Ets, 115 x 130 mm. Stadsarchief Amsterdam, Collectie Atlas Drees-

mann. Op de brug het Paalhuis en vooraan de steiger voor de schippersbeurs.

deze school volgden de kinderen wellicht ook hun onderwijs. Zoon Johan begon een carrière als bierbeschooier, maar de andere broers volgden een ander levenspad dan hun vader: Isaac en Willem werden predikant en Nicolaes werd wijnkoper.

Simon van Sevenhoven koos voor het notarisambt. Hiermee was hij net op tijd. Bij zijn toelating tot het ambt in 1681 was hij 23 jaar oud; een jaar later ging de minimumleeftijd omhoog van 20 naar 25, en dan zou hij dus nog twee jaar hebben moeten wachten. De verhoging van die leeftijdsgrens werd noodzakelijk geacht, omdat de onkunde van sommige jeugdige notarissen had geleid tot allerlei misverstanden en processen. Bij de jonge Simon van Sevenhoven lijkt er geen sprake te zijn geweest van wanprestaties: van de 76 notarissen



3 Anoniem, *De Haringpakkerij met Haringpakkertoren en de ingang van het Singel, gezien vanaf het IJ* (Open Havenfront), 1693. Ets, 260 x 345 mm.

Uit: *Beschryvinge van Amsterdam* door Casparus Commelin. Stadsarchief Amsterdam, Collectie Atlas Dreesmann.

in de stad werd hij de specialist op het gebied van zeezaken. Dit was een apart vakgebied binnen het notariaat, omdat kennis van het zeerecht noodzakelijk was en de akten bijzonder uitgebreid en gecompliceerd konden zijn. In het jaar van zijn aanstelling trouwde Simon van Sevenhoven met Aletta Vlasblom. Zij kregen vier zoons en één dochter van wie er tenminste drie jong zijn gestorven. Ook zijn vrouw overleed, waarna hij, in 1688, hertrouwde met Anna Jordaen, met wie hij nog eens vier kinderen op de wereld zette.⁸

Interessant is Van Sevenhovens familierelatie met zijn zwager, Michael Bockx. Deze was eveneens notaris, maar tegelijkertijd schoutsklerk.⁹ Vanwege deze combinatie van werkzaamheden staan Bockxs protocollen bol van verklaringen op verzoek van de schout. Ook Van Sevenhoven stelde als notaris

getuigenverklaringen op in dienst van de schout¹⁰, maar ook op verzoek van de waterschout. In 1641 had het stadsbestuur besloten deze onderschout aan te stellen, vanwege toenemende problemen langs de waterkant. In hetzelfde jaar was het college van commissarissen van zeezaken ingesteld, dat maritieme kwesties berechtte. Met een aantal dienaars moest de waterschout alle ongeregelheden tussen zeevarenden zien te voorkomen of op te lossen. Ook mocht hij bekeuringen uitdelen en was hij aanwezig bij het opstellen van de monsterrol, de arbeidsovereenkomst tussen een schipper en zijn bemanning. Aan traktement en emolumenten verdiende hij een aardige boterham, meer dan zijn ambtgenoten te land. De waterschout en zijn mannen waren bewapend, wat gezien hun werkomgeving geen overbodige luxe was. Hun uitvalsbasis was het kantoor van het Zeerecht, een schutterswachthuis op de Kampersteiger. Ook de commissarissen van zeezaken vergaderden hier, totdat zij in 1655 naar het nieuwe stadhuis verhuisden.¹¹

De eerste Amsterdamse waterschout, Willem Lootsman, werd aangesteld in 1641. Hij geniet tegenwoordig faam als romanfiguur in de historische thrillers van Ashe Stil¹², maar over zijn werkelijke bestaan is weinig bekend. Zijn opvolger was Abraham Sabé (1649-1689; ambtstermijn 1681-1689). Deze zoon van een Leidse lintwerker was een ontwikkeld man. Zo werd de in 1688 in Amsterdam aangekomen Russische gezant naar Sabé gestuurd, aangezien hij de taal sprak. Waterschout Sabé maakte geregeld gebruik van de diensten van notaris Van Sevenhoven. Zo hebben op zijn verzoek in 1684 bemanningsleden een verklaring afgelegd over een vechtpartij op een schip, de Sint Simon. Onderweg had een matroos het begrepen op de scheepstimmerman, die uit noodweer een pook greep. De matroos probeerde hem te steken, maar werd door de konstabel tegen het dek gewerkt. Desondanks bleef hij de timmerman bedreigen, evenals later bij thuiskomst in de Amsterdamse haven. Dankzij de uitvoerige getuigenis kon de waterschout de agressieve matroos vervolgen wegens bedreiging. Ook de verklaring van een ongelukkige potschipper uit Blokzijl werd afgelegd op verzoek van waterschout Sabé. Vanwege opkomende vloed kon de schipper niet uitvaren en moest hij aanleggen voor de Haarlemmersluis. Vanaf de schepen vóór de Haarlemmerboom werd er plotseling geschoten, waardoor een kanonskogel zich in de voorsteven van het scheepje boorde. De vastzittende kogel was nuttig bewijsmateriaal voor de waterschout.¹³

ZEEZAKEN EN HERBERGEN Behalve over amok in de haven maakte Simon van Sevenhoven akten op over schipbreuken en averij in verre wateren. In zulke ‘scheepsverklaringen’ deden teruggekeerde zeevarenden verslag van hun onfortuinlijke reis. Hun getuigenissen dienden ter verdeling van de fi-

[illegible]

toeg.nr. 5075, Archief van de Notarissen ter Stand-
plaats Amsterdam, inv.nr 5246b.



5 Reinier Nooms, *Het Zeerecht aan de Kampersteiger*, ca. 1653. Ets, 130 x 240 mm.
Stadsarchief Amsterdam, Collectie Atlas
Splitgerber.

nanciële lasten over schipper, reders, bevrachters of derde partijen. Scheepsverklaringen bevatten *en passant* nuttige informatie voor onderzoek naar schepen, opvarenden, weersomstandigheden, kaapvaart en het leven op zee.¹⁴ Notaris Van Sevenhoven werd ook ingeschakeld bij het aanvragen van schadevergoedingen na ongelukken aan boord. Zo had een trompetter tijdens een aanval door een Franse kaper zijn linkerhand verwond, waardoor hij niet meer kon spelen. Hij machtigde zijn vrouw om namens hem aan de reders een vergoeding te vragen, evenals zijn aandeel in de veroverde buit.¹⁵ Zulke volmachten (procuraties) werden ook opgemaakt voor andere doeleinden. Zeelieden waren noodgedwongen seizoensarbeiders, want in de wintermaanden werd er nauwelijks gevaren. Zij moesten dan werk aan wal zoeken, bijvoorbeeld als uitbater van een herberg of winkel. Hun echtgenotes hielden het bedrijf draaiende als hun man in het voorjaar terug op zee was. Bij de notaris werd dan een akte van procuratie opgemaakt, zodat de achterblijvende vrouwen het recht kregen zelfstandig een bedrijf of winkel te bestieren.¹⁶ Soms moest de notaris slechts vastleggen dat een schipper in den vreemde was overleden. De rechtmatige erfgenamen konden dan zijn nalatenschap verdelen.



6 Justus Danckerts (uitgever), *Profiel van Amsterdam* (detail), ca. 1685. Gravure, ca. 640 x 2240 mm.

Stadsarchief Amsterdam, Collectie Atlas Dreesmann.

Relevant voor de geschiedenis van de Amsterdamse scheepsbouw zijn de bijlbrieven, inspectierapporten en taxaties van scheepstimmerlieden, transportakten van vaartuigen en scheepsinventarissen die men aantreft in Van Sevenhovens protocollen.¹⁷ Bij maritieme zakelijke geschillen werden ook arbitrages vastgelegd door de notaris. Bijvoorbeeld op verzoek van een schipper die op terugreis uit de Oostzee door storm en tegenwind met zijn galjoet zware averij had opgelopen. Bij het Vlie, de toegang naar de Waddenzee, kreeg deze schipper hulp van een loodsman, die het schip zonder verdere schade het zeegat binnenbracht. Over de hoogte van de betaling voor deze assistentie konden zij het echter niet eens worden. Zowel de loods als de schipper stuurden afgevaardigden naar de notaris en kwamen bij hem overeenstemming.

Bij sommige taken moest de notaris zijn kantoor verlaten, zoals bij het doen van insinuaties (aanzeggingen). Met deze akten, vergelijkbaar met de hedendaagse ingebrekestellingen, werden partijen aangezet tot het nakomen van een verplichting. De aangesproken partij reageerde niet altijd even hartelijk op de komst van notaris Van Sevenhoven. Een bijzonder koele ontvangst kreeg hij van de commandant van het wachthuis bij de Nieuwe Brug. Namens een

brouwer kwam hij daar verhaal halen over een geconfisqueerde partij bier, maar de stadssoldaten stelden zich vijandig op. Vergeefs protesteerde Van Sevenhoven dat hij notaris was en het bezoek aflegde in functie. Een soldaat doofde vervolgens plagerig de kaars, waarvan het licht nodig was om de reactie van de commandant te kunnen optekenen. Onverrichter zake en danig in zijn wiek geschoten verliet de notaris het wachthuis.¹⁸

Enkele akten van notaris Van Sevenhoven zijn interessant voor de geschiedenis van de koop- en detailhandel, zoals verklaringen over bemoeienissen van het bakkersgilde, over de werkzaamheden van een glazenmaker, over de verkoop van losse haringen – voor een halve stuiver per stuk – vanuit een kelder langs het Water of over de levering van 837 legertenten aan de staatse krijgsmacht door een Amsterdamse zeilmaker.¹⁹ Opmerkelijk zijn ten slotte de akten waarin familieleden van Simon van Sevenhoven voorkomen. Volgens de auteurs van notarisboeken mocht een notaris geen akten opmaken voor bloedverwanten tot in de vijfde graad. In Van Sevenhovens protocollen treffen we echter regelmatig de namen aan van zijn broers. Nicolaas van Sevenhoven, koopman op de Martelaarsgracht, tekende in 1690 bijvoorbeeld protest aan tegen een vleeshouwer vanwege de levering van twee ossen. Toen de notaris het schriftelijke protest van zijn broer aan de slager overhandigde, reageerde deze weinig toeschietelijk met de woorden ‘ik veeg mijn gaet daeraen’.²⁰

Verschillende herbergiers en logementhouders behoorden tot de vaste cliëntèle van Van Sevenhoven. Hun zaken hadden een sociale en commerciële spilfunctie in de havenbuurt. De Vergulde Draak op de Texelse Kade, bijvoorbeeld, was een drukbevolkt trefpunt van schuitenvoerders, zeelui, vreemdelingen, kooplieden, admiraliteitspersoneel, makelaars en anderen. Zij deden er zaken, kochten en verkochten scheepsparten, zochten er werk of personeel en kwamen er voor de gezelligheid. Ook notaris Van Sevenhoven was een van de gasten. De herbergzaal was ingericht met fraaie meubelen en de muren waren behangen met goudleer, terwijl de bier- en wijnkelders rijkelijk waren gevuld met drank en rollen tabak. Met ten minste negen logeerkamers was er relatief veel slaapgelegenheid voor vreemdelingen.²¹ Gezien de hoeveelheid keukenartikelen en bijna driehonderd servetten in de boedelinventaris werden er ook maaltijden geserveerd in De Vergulde Draak.²²

Een specifieke functie in het handelsverkeer had Het Wapen van Stockholm, gelegen aan de Kampersteiger. Deze herberg diende als veerhuis en als onderkomen voor passagiers, schippers en kooplieden. Uitbater Casper Herwegh was tevens cargadoor, wat inhield dat hij namens zijn lastgevers schepen bevrachtte en ladingen in ontvangst nam. Zowel in zijn huis als in zijn bierkelder en op straat vóór de herberg lagen bagage en goederen van zijn gasten opgeslagen. Herwegh moet een of meer vreemde talen hebben gesproken,

want hij assisteerde buitenlandse kooplieden bij hun zaken. Zij konden ook een maaltijd van hem krijgen, zoals blijkt uit een getuigenis over een Franse tafelschuimer. Op verzoek van een lokale wijnkoper was deze enige tijd gefêteerd door Herwegh en diens vrouw, maar toen de rekening kwam, was de vreemdeling gevlogen.²³

Een andere herberg met meervoudige functies was De Witte Zwaan op de Nieuwendijk. Hier kwamen de loodsen bijeen om hun diensten af te rekenen met de reders en bevrachters. Bovendien vergaderden de overlieden van het brouwersgilde in de herberg en werden er houtveilingen gehouden. Op 14 oktober 1699 liep een bijeenkomst van de brouwers uit de hand. De eigenaar van brouwerij De Roos was verbolgen over de hem aangeboden zitplaats en begon te schelden en te dreigen. Zijn vakbroeders legden hierover een belastende verklaring af bij notaris Van Sevenhoven.²⁴

BUREN EN CONFLICTBEMIDDELING In veel akten speelden buurtgenoten van de notaris een rol. Naast documenten op het gebied van het familie- en erfrecht, zoals boedelbeschrijvingen en testamenten, lieten zij verklaringen opmaken over lokale incidenten. Net als elders in de stad waren burenen een onmisbare steun voor elkaar in het havengebied. Gezamenlijk oordeelden zij bij conflicten als ‘morele rechters’ over wandaden of juist voorbeeldig gedrag van hun buurtgenoten.²⁵ Zij lieten dit oordeel vastleggen bij de notaris, zodat de akte later als bewijs kon dienen in een proces voor de schepenenrechtbank of commissarissen van kleine zaken.²⁶ Zo sprongen in 1682 acht buurtgenoten bij Van Sevenhoven in de bres voor een beschuitbakker aan de Brouwersgracht. Hij werd al dagenlang lastiggevallen door een groep kwajongens, die hem uitscholden en zijn ruiten ingooiden en zelfs een blauw oog sloegen. De burenen lieten vastleggen dat de bakker zelf geen enkele blaam trof, maar juist een rustige, vriendelijke man was.

Goede bedoelingen van buurtgenoten konden echter ook verkeerd uitpakken, zoals blijkt uit de getuigenverklaring van twee bewoners van de Texelse Kade. In de verhuismaand mei 1682 zagen zij de nieuwe bewoner van het pand op de hoek van de Hasselaerssteeg arriveren met een schuit vol huisraad. De man kon echter zijn huis niet in, omdat dit nog verbouwd werd. Noodgedwongen liet hij zijn bezittingen in de regen achter op de wal. Uit ‘puijrvrient- en buijrschap’ sloeg zijn buurman de natte boedel op op zijn vliering, maar na acht weken tijd waren de goederen alsnog geheel verrot. De eigenaar was er niet van in kennis gesteld dat zijn spullen bij zijn buurman lagen en verklaarde dat hij gedurende die acht weken in een logement had moeten slapen zonder zijn fijne goed. Hierdoor was hij nog ziek geworden ook.²⁷

Regelmatig kreeg Van Sevenhoven buurtbewoners over de vloer die met



7 Jan Luycken, *De Zeeman*, 1694. Prent nr. 94 uit *Het menselyk bedryf* door Jan Luyken, 118,2 x 109,1 mm. Amsterdam Museum.

opgetrommelde getuigen een uit de hand gelopen conflict wilden laten vastleggen. In bepaalde perioden, bijvoorbeeld tijdens de met drank overladen kermismaand, gebeurde dat wel drie keer in de week. Vooral in de buurt van de Haringpakkerij werden de nodige ruzies uitgevochten met woorden, vuisten en wapens. Tegenover de Haringpakkerstoren was de gaarkeuken van Willem Willemsz. Op een kermisavond in september 1685 stond de huurder van diens kelder in zwaar benevelde toestand met een mes voor zijn deur met de intentie hem te vermoorden. Een grote groep buurtbewoners wist de gaarkeukenhouder te ontzetten en de man het mes te ontnemen, zo getuigden onder anderen de trompetter van de Haringpakkerstoren. Een maand na het amok kreeg notaris Van Sevenhoven opnieuw bezoek van ooggetuigen: twee schuitenvoerders en een jonge vrouw. Zij verklaarden namens de huurder dat niet deze, maar een toevallig aanwezige boer met een mes was begonnen te zwaaien.²⁸

Naast de slachtoffers van vechtpartijen, mishandelingen en bedreigingen wendden ook bestolen buurtbewoners zich tot de notaris. Daarbij ging het om kruimeldiefstallen, zoals een bakkersknecht die getuigde over geleverd maar niet betaald brood en koekjes, maar ook om grotere buit. Zo meende een kapitein zijn eigen schip te herkennen voor de palen bij de stadsherberg. Eerder

dit jaar was het gekaapt door een Duinkerker kaper en nu had het kennelijk een nieuwe eigenaar gevonden. Tijdens een bezoekje aan boord kon de kaptitein constateren dat het inderdaad zijn eigen schip was, hoewel er een andere scheepsnaam op was geschilderd.²⁹

Rechtshistorici discussiëren al geruime tijd over de vraag of Hollandse notarissen niet slechts registreerden maar ook bemiddelend optraden tussen kibbelende burgers. Volgens A. Soman was notariële geschilbeslechting gebruikelijk in het vroeg zeventiende-eeuwse Parijs, vooral naar aanleiding van fysieke en verbale aanvaringen tussen burgers. De Parijzenaars hoopten zich zo de hoge kosten van een rechtsproces te besparen.³⁰ Incidenteel zijn er ook in de Amsterdamse notariële archieven aanwijzingen van buitengerechtelijke geschilbeslechting te vinden. Het gaat dan vooral om het schriftelijk bevestigen van oplossingen waarover de partijen het zelf al eens waren geworden: een passieve vorm van bemiddeling dus. Zoals het vastleggen van de voorwaarden voor een verzoening tussen de families van dader en slachtoffer. Daarbij kon worden bepaald dat een doodslager niet meer in de buurt van de familie van het slachtoffer mocht komen. Ook konden daders hun schuld afkopen.

Deze ‘zoenovereenkomsten’ waren in de middeleeuwen populair, maar in de loop van de zeventiende eeuw is de zoenprocedure langzaam uit zicht verdwenen.³¹ Toch vinden we bij Van Sevenhoven nog een variant op de zoenovereenkomst, toegevoegd achter een pro Deo opgestelde getuigenis uit 1697. Na een fataal afgelopen ruzie in een herberg buiten de Haarlemmerpoort schonken nabestaanden van het slachtoffer vergiffenis aan een doodslager, mits deze nooit meer in hun buurt zou komen. Voor de bemiddeling waren ‘goede luiden’ ingeschakeld, zodat de notaris de overeenkomst slechts registreerde.³²

Van Sevenhovens protocollen bevatten echter ook een uitzonderlijk voorbeeld van persoonlijke conflictbemiddeling. In 1683 verschenen een kleermaker en een herbergier in zijn kantoor om een verklaring af te leggen op verzoek van een soldaat. Twee maanden eerder hadden zij ’s avonds diens echtgenote gezien in de Suikerbakkerssteeg. Deze Merrijtgen Jacobs was bij een politie-inval al eens uit een bordeel gehaald en stond nu klanten te lokken ‘als een hoer’. Samen met de getuigen en notaris Van Sevenhoven zocht de soldaat haar op, in een bordeel op de Zeedijk. Merrijtgen Jacobs ontkende echter getrouwd met hem te zijn; zij zou zich nog liever ‘aen de Duijvel overgeven’. De notaris begon op haar in te praten: de vrouw diende haar goddeloze leven achter zich te laten en zich met haar man te verzoenen. Hij pakte hen beiden bij de rechterhand en de soldaat smeekte de vrouw om bij hem terug te keren. Vloekend wees zij ook dit aanbod af. Onder genot van een laatste kopje brandewijn met suiker verklaarde zij de soldaat zelfs nooit meer te willen zien. Na de teleurstellende reconciliatiepoging liet de soldaat opnieuw een akte

opmaken door Van Sevenhoven. Twee andere getuigen verklaarden hierin dat hun vanuit het huis waarin zijn vermeende vrouw verbleef veel geluidsoverlast werd bezorgd. Bovendien zaten er vrouwen ‘te pronk’ in het voorhuis waarbij zij voorbijgangers lastigvielen. Deze getuigenis zal bedoeld zijn geweest voor de Amsterdamse schout, die in deze periode hard optrad tegen hoerhuizen. Na zijn ‘wraakactie’ vertrok de soldaat naar Utrecht.³³

ONEERLIJKE ZAKEN ROND DE RAMSKOOI In 1685 verhuisde Simon van Sevenhoven van de Nieuwebrugsteeg naar de Ramskooi, het steegje achter de Texelse Kade. Uit de boedelbeschrijving van zijn nieuwe verblijf is op te maken dat de notaris kantoor aan huis hield. Klanten werden na binnenkomst vermoedelijk eerst geparkeerd in het voorhuis, waar een toonbank stond. Tijdens het wachten konden zij genieten van een toepasselijk schilderij met enkele ‘scheepjens’. Ook in het kantoor hingen twee schilderijen en een spiegel. Voor de comparanten stonden daar verder vijf stoelen met leuningën klaar, terwijl Van Sevenhoven of diens klerk vermoedelijk plaatsnam achter een lessenaar. Duidelijk voor privégebruik bestemd waren de zaal en de achterkamer, waar Van Sevenhoven een middagdutje kon doen op een notenhouten rustbank. De notaris had in deze periode ten minste twee klerken in dienst; een van hen, Pieter van der Meulen, werd opgeleid tot zijn opvolger in zeezaken.

Nog altijd had Van Sevenhoven weinig concurrentie in het maritieme specialisme, want slechts een gering aantal notarissen hield zich in deze periode met zeezaken bezig. Hoezeer zijn notarispraktijk groeide is te zien aan de sterke stijging van het aantal jaarlijks opgemaakte akten: van ongeveer vijfhonderd akten in 1685 tot meer dan vier keer zoveel in 1698.³⁴ Gemiddeld lag het inkomen van een notaris naar schatting tussen de zeshonderd en duizend gulden per jaar. Gezien het grote aantal opgemaakte akten en de prijzen van ten minste enkele guldens per akte zal Van Sevenhoven misschien nog meer verdiend hebben.³⁵

Onder Van Sevenhovens buurtgenoten in de Ramskooi vinden we vooral mensen met beroepen in de handel en scheepvaart. Zoals een makelaar, een konvooioper, een zeilmaker en de herbergier van het Wapen van Texel waar veel zeevarenden kwamen. Het water mocht dan de voornaamste inkomstenbron zijn geweest voor de bewoners van de Ramskooi, het kon ook een plaag voor hen zijn. In de tweede helft van de zeventiende eeuw hadden zij steeds vaker te lijden onder wateroverlast, vanwege de stijgende vloed in het IJ. In 1675 was de stad ondergelopen na een doorbraak van de Diemerzeedijk. De dijken werden verstevigd, maar vijf jaar later was het alweer raak.

Na de nieuwe overstroming besloot de stadsregering tot de aanleg van een waterkering, waartoe bruggen moesten worden vervangen en straten en kades



8 Jan Abrahamsz. Beerstraeten, *Het IJ bij de Nieuwe Brug in de winter, gezien naar het oosten* (detail), ca. 1660. Olieverf op doek, 95,5 cm x 133,5 cm. Amsterdam Museum. Rechts de Nieuwe Brug en het begin van de Nieuwebrugsteeg, links Het Zeerecht.

9 Detail van *Het IJ bij de Nieuwe Brug in de winter* met een uithangbord van een notaris in de Nieuwebrugsteeg rond 1660.



opgehoogd. Onder energieke leiding van oud-schepen Nicolaas Witsen was de klus binnen drie jaar geklaard. De bewoners van de Ramskooi en omliggende straten vielen echter van de regen in de drup: door de ophoging was de lichttoetreding van kelders en begane grond sterk verslechterd. Op sommige plaatsen ontstond ook opnieuw wateroverlast. Zo nam Van Sevenhoven een verklaring op van de buurtbakker, die een voet water in zijn winkel had staan,



10 Anonim, *Vechtpartij in een kroeg*, zeventiende eeuw. Ets, 155 x 107 mm. Stadsarchief Amsterdam.

met vanzelfsprekend funeste gevolgen voor zijn nering.³⁶ Tientallen buurtbewoners dienden schadeclaims in bij de stadsregering. Toch was de waterkering een verbetering te noemen, want het havengebied is in de daaropvolgende twee decennia niet meer overstroomd.³⁷

Wateroverlast was niet de enige zorg van de bewoners van de Ramskooi. Vanwege de grote aantallen zeelieden en vreemdelingen floreerde de betaalde liefde in de havenbuurt. Een beruchte locatie om de hoek van het notariskantoor was de eerder genoemde herberg Het Wijnvat, *op de hoek van de Texelse Kade bij de Haringpakkerstoren. Hier zou dagelijks het 'uitschot van de hiele stad' bijeenkomen. De prostituees moesten worden beschermd door uitsmijters, want regelmatig waren er vechtpartijen.*³⁸ De 'eerlijke' bewoners deden hun uiterste best om hoeren en andere 'oneerlijke' vrouwen uit de buurt te houden. Buren konden reële overlast hebben van de bordelen en openbare prostitutie als het rumoer hun nachtrust verstoorde. Ook het gedrag van dronken klanten en opdringerige prostituees kon tot klachten leiden. Verontruste burgers lieten dan eerst bij een notaris een getuigenis opstellen, welke later kon dienen als uitgangspunt van een proces tegen de bordeelhoudster en haar meisjes. Het opstellen daarvan gebeurde zo spoedig mogelijk na het delict, want de rechtbank hechtte meer waarde aan 'verse' verklaringen.³⁹ Uitvoerig was de getuigenis tegen Geertruijt Luijkens van Apensteijn bijgenaamd 'Truij Laberlot', naar de beruchte dievenbende. Zij zou het met een lange reeks verschillende mannen hebben aangelegd, zodat zij een dubieuze reputatie genoot als 'publieke hoer'. Ernstiger was het wanneer brave Amsterdamse meisjes werden aangezet tot oneerbare handelingen. In 1691 getuigden een weduwe en haar dochter dat hun buurvrouw op het Singel om deze reden al eens uit haar kamer was gezet.⁴⁰

Naast onzedelijk gedrag is dronkenschap een terugkerend thema in de protocollen van Van Sevenhoven. Dit is weinig verwonderlijk, gezien de aanzienlijke aantallen herbergen en zeemanskroegen in het havengebied. Stevige drankiname kon leiden tot ruzies, vechtpartijen en tot ontslag. Zo liet de eigenaar van een tabakspinnerij vastleggen dat zijn medewerkster Engeltje Jansz dagelijks onder invloed was van de sterke drank, waardoor zij niet goed meer functioneerde. Bovendien zette zij de andere arbeiders aan tot drankgebruik. Dankzij deze akte weten we dat Engeltje Jansz dagelijks driehonderd pond tabak moest spinnen; in benevelde toestand kwam zij nog niet eens tot de helft.⁴¹ Engeltje accepteerde haar ontslag gelaten. Een andere akte waarbij drank in het spel was, was opgesteld op verzoek van Anthonie van Heel, commies ter recherche. Een sluwe schuitenvoerder had een bejaarde bewaker van de admiraliteit dronken gevoerd, zodat deze een valse verklaring ondertekende. Volgens die getuigenis zou commies Van Heel in een herberg met

zijn degen een kist met goederen van de schuitenvoerder hebben doorstoken, waardoor de hierin bewaarde handelswaar bedorven was. Eenmaal ontuchtterd trok de bewaker zijn verklaring weer in.⁴²

In 1703 raakte de 45-jarige notaris Van Sevenhoven zelf in opspraak vanwege een dronken optreden. Op de achtergrond speelde een geruchtmakende milieuzak tegen Lambert van de Wetering (Kampen ca. 1668-1722). Diens plannen voor de oprichting van een lijmziederij in Sloterdijk stuitte op bezwaren van inwoners en de eigenaren van buitens en tuinen in de omgeving. Op hun verzoek vertelden twee leerlooiers bij Van Sevenhoven over de mogelijke gevolgen van de vestiging van een lijmkokerij. Leerlooiers verkochten huid en vlees waarvan zij geen leer konden maken, zoals staarten, poten en oren, aan lijmmakers. Vooral bij het koken hiervan kwamen de smerigste luchten vrij, aldus de leerlooiers. Van de Wetering liet vijf lijmziedersknechten echter bij een andere notaris verklaren dat het vuil en afval in hun ziederijen buiten de stad altijd keurig werden weggewerkt. Bovendien waren er nooit klachten gerezen, ook niet van hofsteden in de buurt.⁴³ De eigenaren van de huizen, landerijen en tuinen in Sloterdijk vreesden echter voor stankoverlast en waterverontreiniging. Hierdoor zouden vissen zoals baarzen en karpers het loodje leggen. Zij zochten het hogerop bij de ambachtsheer van Sloterdijk, regerend burgemeester Johannes Hudde. Deze liet Van de Wetering voor het gerecht beloven geen milieuoverlast te zullen veroorzaken en geen ongezuiverde grondstoffen naar Sloterdijk te brengen. Bij het breken van deze beloften zou hij binnen vierentwintig uur zijn fabriek moeten afbreken, daartoe gewaarschuwd door notaris Van Sevenhoven. Dat Simon van Sevenhoven optrad namens de tuinders is niet verwonderlijk: zijn broers Willem en Johan waren allebei landeigenaren in Sloterdijk. Laatstgenoemde broer huurde er een herberg met een landje waarop hij meloenen kweekte, zodat hij niet zat te wachten op milieuvervuilende industrie. Van Sevenhovens optreden namens bloedverwanten was echter opnieuw een overtreding van de notariële mores. Het zal in zijn voordeel hebben gewerkt dat de, toch al gebrekkige, controle op het Amsterdamse notariaat sinds 1701 nauwelijks nog iets voorstelde.⁴⁴

Onverdroten ging Lambert van de Wetering intussen voort met de inrichting van zijn Sloterdijkse lijmziederij. Hij sloot verschillende overeenkomsten voor de levering van dierenhuiden. Op 28 juni 1703 lag er voor zijn huis aan de Brouwersgracht een schuit beladen met 'ongesuijvere materialen' van looierijen. Voordat deze naar Sloterdijk zouden worden getransporteerd verscheen Simon van Sevenhoven in het gezelschap van twee ratelwachten voor het huis van Van de Wetering. In beschonken toestand bonkte Van Sevenhoven om tien uur 's avonds hard op de deur, waarop dertig verontruste buurtbewoners kwamen kijken wat er aan de hand was. De notaris eiste de heer des huizes te



12 Abraham Allard, *Oost Indise Bootsgezel*, ca. 1675-1725. Ets, 162 x 95 mm. Stadsarchief Amsterdam.



13 Abraham Allard, *Wijn tijd - Nog 't wijntje in 't Oost, Nog Trijntje troost*, ca. 1675-1725. Ets, 162 x 94 mm. Stadsarchief Amsterdam.

spreken, maar die lag al op bed. Daarna vroeg hij de dienstmeid om een kist voor het huis te openen, wat zij weigerde; alleen op verzoek van de schout was zij daartoe bereid. Van Sevenhoven bond in, maar liet de kist en een schuit bewaken door de ratelwachten. Hij wilde de aanwezigen een getuigenverklaring laten afleggen over de weigering de kist te openen. Een aantal buurtbewoners vroeg hem daarvoor een dubbeltje neer te tellen.⁴⁵ Vooral die laatste beschuldiging aan het adres van Van Sevenhoven was schadelijk, want omkoping van getuigen was een zwaar vergriep. De attestatie waarin deze beschuldiging werd geuit, was echter opgemaakt op verzoek van Van de Wetering terwijl het bovendien onduidelijk is of de notaris daadwerkelijk betaald heeft. Toch was Van Sevenhoven ook volgens het Amsterdamse gerecht buiten zijn boekje gegaan.



14 Jan Luyken, *De Lijmmaker*, 1694. Prent nr. 73 uit *Het menselyk bedryf* door Jan Luyken, 124 x 102,3 mm. Amsterdam Museum.

In september 1703 kwam zijn naam voor op de schoutsrol. Hoewel de exacte aard van de beschuldiging onbekend is, zoals vaker bij zaken op de schoutsrol, ging het waarschijnlijk over zijn optreden in de milieuzaak. Tijdens het proces liet Van Sevenhoven zich bijstaan door een advocaat, die kennelijk goed werk verrichtte: na een paar maanden ontzegden de schepenen de eis van de schout.⁴⁶

LAATSTE AKTE Twee jaar na het incident rond de lijmziederij ondertekende Simon van Sevenhoven zijn laatste akte. Hij overleed op 19 januari 1706. De na zijn dood opgemaakte boedelinventaris bevatte grotendeels gebruiksvoorwerpen van weinig waarde. Van Sevenhovens protocollen werden door zijn nabestaanden naar de secretarie op het stadhuis gebracht, zoals de regels voorschreven. Uit deze schat aan bronnenmateriaal doemt een beeld op van het leven in de havenbuurt. Vanwege de aard van de bron voeren conflicten en onenigheid tussen buurtbewoners de boventoon, zodat het lijkt alsof zij el-

kaar voortdurend in de haren vlogen. Er is ook een andere conclusie te trekken: burens hadden elkaar broodnodig in vroegmodern Amsterdam. Bij rumoer op straat waren zij er onverwijd bij om buurtgenoten te ontzetten of te beschermen. Gezamenlijk lieten burens ontoelaatbaar gedrag van derden vastleggen bij de notaris, eventueel als startpunt voor een proces voor de stedelijke rechtbank. Incidenteel kwamen strijdende partijen ten overstaan van de notaris al tot een vergelijk, hoewel de voorbeelden hiervan bij Van Sevenhoven op de vingers van een hand zijn te tellen.

Nader onderzoek in de protollen van andere notarissen zou uitsluitsel kunnen geven over de frequentie en betekenis van geschilbeslechting.⁴⁷ Een groot struikelblok hierbij is echter de beruchte ontoegankelijkheid van de Amsterdamse notariële archieven: slechts de jaren 1701-1710 zijn via een achterhaald kaartenbaksysteem ontsloten. Voor de late zeventiende eeuw is het systeem zeer onvolledig en niet altijd onbetrouwbaar. Uit een steekproef aan de hand van de akten van Van Sevenhoven is gebleken dat van sommige jaren minder dan één procent van de bewaard gebleven akten is terug te vinden op de archiefkaartjes. Structurele ontsluiting van de notariële archieven zal nieuw licht werpen op de rol van notarissen bij conflictbemiddeling en op talloze andere aspecten van het leven in de Gouden Eeuw.

Maarten Hell (1970) is zelfstandig historicus en journalist. Meer informatie en contactgegevens zijn te vinden op: maartenhell.wordpress.com.

- 1 Het steegje loopt nu dood op de achterzijde van het gebouw van Koninklijke Hollandsche Lloyd (Prins Hendrikkade 33). De etymologie is onduidelijk: Ramskooi of 'Ranskooi' kan verwijzen naar een eendenkooi van 'Jan Ran' of naar een samenstelling van de slaapplek (kooi) van een ram (schooier). G.J. Boekenooien, *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* 37 (1918), p. 62; *Seeman: maritiem woordenboek van Wigardus à Winschooten, Zutphen 2011*, p. 151, 216.
- 2 M. Fokkens, *Beschrijvinge der wijdt-vermaarde koop-stadt Amstelredam [...]*, Amsterdam 1663, p. 59-64.
- 3 L.C. van de Pol, *Het Amsterdams hoerdom: prostitutie in de zeventiende en achttiende eeuw*, Amsterdam 1996, p. 367-368.

- 4 S. Hart, *Geschrift en getal: een keuze uit de demografisch-, economisch- en sociaal-historische studiën op grond van Amsterdamse en Zaanse archivalia, 1600-1800*, Dordrecht 1976, p. 195; K. Davids, 'Maritime labour in the Netherlands' in: P. van Royen, J. Bruijn en J. Lucassen (red.) *'Those emblems of Hell'. European sailors and the maritime labour market, 1570-1870*, Newfoundland 1997, p. 58-59.
- 5 De in dit artikel aangehaalde akten dateren grotendeels uit de jaren 1682-1700, SAA, toeg.nr. 5075, Archief van de Notarissen ter Standplaats Amsterdam (na), inv.nrs. 5235-5286b, welke zijn geraadpleegd ten behoeve van het onderzoeksproject *Shipwreck Heritage: Digitizing and Opening Access to Maritime History Sources (shipwher)*. Voor de latere periode (1701-1706) zijn de akten van Van Sevenhoven geïndiceerd, zie: *Stadsarchief Amsterdam* (SAA), toeg.nr. 30452, Collectie Hart.
- 6 Zie bijvoorbeeld: A. de Wit, *Leven, werken en*

- geloven in zeevarende gemeenschappen: Schiedam, Maassluis en Ter Heijde in de zeventiende eeuw, Amsterdam 2008.
- 7 O.a. R. Gilijamse en H. Bonke, *De haven van Amsterdam: zeven eeuwen ontwikkeling*, Bussum 2009; R. van Zoest (ed.), *De Amsterdamse haven, 1275-2005*, Amsterdam 2005.
 - 8 W.H.M. Nieuwenhuis, *Dossier Herenmarkt, Amstelveen 1986*, p. 146-151; H.F. Boon en C.A. Langedijk, *Vingerhoedmakers en hun bedrijven in de tijd van de Republiek*, Amsterdam 2008, p. 262; A.I. Bosma, *Repertorium van notarissen residende in Amsterdam, Amstelland, ambachtsheerlijkheden en geannexeerde gemeenten*, Amsterdam 1998, p. 9, 10, 121.
 - 9 Michael Bockx was getrouwd met een zuster van Gerard Vlasblom, later – sinds 1692 – opperkoopman bij de voc.
 - 10 O.a. SAA NA, inv.nr. 5247b, 1-8-1686 [beroving] en 5254, 31-7-1688 [geweldpleging].
 - 11 Sinds 1655 had ook Rotterdam, als enige andere Nederlandse stad, een waterschout, zie: P. van Vooren, 'De Rotterdamsche waterschout', *Rotterdams Jaarboekje* (1916), p. 98-117. W.F.H. Oldemelt, 'De waterschout', *Maandblad Amstelodamum* 22 (1935), p. 35-37; J. van Zijverden, 'Het bevolkingsregister voor de scheepsbewoners. De waterschout van Amsterdam en de monsterrol', *Jaarboek CBG* 52 (1998), p. 137-155.
 - 12 De historische detectives uit de Willem Lootsman-serie verschijnen sinds 1993 bij uitgeverij Conserve.
 - 13 SAA NA, inv.nr. 5241, 25-8-1684 [Sint Simon] en 5258a, 8-6-1689 [potschipper]; P. Scheltema, *Aemstel's oudheid of gedenkwaardigheden van Amsterdam* vii, Amsterdam 1885, p. 39.
 - 14 P.C. van Royen, *Zeevarenden op de koopvaardijvloot omstreeks 1700*, Amsterdam 1987, p. 44-76; M. Hell en W. Gijsbers, 'Geborgen of gezonken, gered of verdronken: papieren getuigen van scheepsrampen rond Texel (1575-1795)', *Tijdschrift voor Zeegeschiedenis* 31 (2012) nr. 1, p. 42-59, 61-62.
 - 15 SAA NA, inv.nr. 5258b, 31-8-1689 [trompetter].
 - 16 M. van der Wal, *De voortvarende zeemansvrouw. Openhartige brieven aan geliefden op zee*, Zutphen 2010, p. 33-34. *Akten over zaakwaarneming door vrouwen bij Van Sevenhoven, o.a.*: SAA NA, inv. nr. 5263, 23-5-1691.
 - 17 Bijvoorbeeld: SAA NA, inv.nr. 5263, contract bouw galjoet 9-5-1691, bijlbrieven 14 en 16-5-1691; SAA NA, inv.nr. 5276, inspectierapport 27-6-1697.
 - 18 SAA NA, inv.nr. 5238, akkoord 15-9-1683; SAA NA, inv.nr. 5271, insinuatie 7-1-1695.
 - 19 SAA NA, inv.nr. 5242, 16-11-1684 [bakkersgilde]; inv.nr. 5257b, 8-3-1689 [glazenmaker]; inv. nr. 5263, 7-5-1691 [haringkelder]; inv.nr. 5262, 23-2-1691 [legertenten].
 - 20 A. Fl. Gehlen, *Notariële akten uit de 17e en 18e eeuw: handleiding voor gebruikers*, Zutphen 1986, p. 13; SAA NA 5259b, protest 5-1-1690.
 - 21 Ter vergelijking: in achttiende-eeuws Parijs hadden herbergen gemiddeld vier kamers, zie: T. Brennan, *Public drinking and popular culture in eighteenth-century Paris*, Princeton 1988, p. 116.
 - 22 SAA NA, inv.nr. 5237b, 29-4-1683 [boedelinventaris Vergulde Draak].
 - 23 SAA NA, inv.nr. 5245, 18-10-1685; inv.nr. 5246b, 4-3-1686 [Wapen van Stockholm].
 - 24 SAA NA, inv.nr. 5285b, 8-4-1700; SAA NA, inv.nr. 5284, 14-10-1699 [ruzie Witte Zwaan].
 - 25 Voor het buurtleven in Haarlem: G. Dorren, *Eenheid en verscheidenheid: de burgers van Haarlem in de Gouden Eeuw*, Amsterdam 2001. Een serieuze studie naar het buurtleven in vroegmodern Amsterdam ontbreekt nog altijd, zie: H. Roodenburg, 'Naar een etnografie van de vroegmoderne stad' in: *Cultuur en maatschappij in Nederland 1500-1850*, Meppel 1992, p. 220-221.
 - 26 Bij de notaris afgelegde attestaties waren pas rechtsgeldig als de verklaringen op het stadhuis onder ede waren bevestigd. Afschriften hiervan zijn terug te vinden in Van Sevenhovens protocollen, zoals: SAA NA, inv.nr. 5277, 17/19-8-1696.
 - 27 SAA NA, inv.nr. 5236, 5-9-1682 en inv.nr. 5237a, 5-11-1682.
 - 28 SAA NA, inv.nr. 5244b, 29-9 en inv.nr. 5245, 31-10-1685.
 - 29 SAA NA, inv.nr. 5285b, 24-5-1700 [bakkers-

- knecht]; inv.nr. 5286a, 8-9-1700 [scheepsdiefstal].
- 30 Soman baseert zich echter op een beperkte en subjectieve steekproef van het Parijse notariële en is onduidelijk over de exacte rol van de notaris bij de geschilbeslechting, zie: A. Soman, 'L'infra-justice à Paris d'après les archives notariales', *Histoire, économie et société* 1 (1982), p. 369-375; W. Heersink, 'Van oude tijden bij alle volkeren geacht'. *Amsterdamse notarissen van schrijftafel tot schepenbank 1600-1800* in: S. Faber (red.), *Nieuw licht op oude justitie: misdaad en straffen tijde van de Republiek, Muiderberg* 1989, p. 54; S. Faber, *Strafrechtspleging en criminaliteit te Amsterdam, 1680-1811*, Arnhem 1983, p. 102-103; Vgl. de situatie in Leiden: A. van Meeteren, *Op hoop van akkoord: instrumenteel forumgebruik bij geschilbeslechting in Leiden in de zeventiende eeuw*, Hilversum 2006.
- 31 Voorbeelden van geschilbeslechting door notarissen, o.a.: SAA NA, inv.nr. 1, 19-6-1583; SAA NA, inv.nr. 6, 6-5-1587; SAA NA, inv.nr. 8, 6-3-1591; SAA NA, inv.nr. 4, 3-11-1601; SAA NA, inv.nr. 826, 10-10-1626; SAA NA, inv.nr. 753, 29-9-1627. C.N.W.M. Glaudemans, 'Om die wrake wille'. *Eigenrichting, veten en verzoening in laat-middeleeuws Holland en Zeeland (ca. 1350-ca. 1550)*, Den Haag 2003, p. 275-280.
- 32 SAA NA, inv.nr. 5277, 17/19-8-1696.
- 33 SAA NA, inv.nr. 5237b, 20-3-1683; Van de Pol, *Hoerdom*, 196-198. *Uit een Utrechtse notariële akte blijkt dat de soldaat inderdaad getrouwd was geweest met Merrijntge Jacobs: Utrechts Archief, Notariële Archieven*, inv.nr. u061a001, akte d.d. 13-01-1692.
- 34 Deze sterke stijging van het aantal akten kan ook verband houden met het wegvallen van zijn maritieme collega Adriaen van Santen, in 1697. SAA NA, inv.nr. 6746, 9-2-1706 [boedelinventaris]; Van Royen, *Zeevarenden*, p. 45.
- 35 Van Meeteren, *Op hoop van akkoord*, p. 176.
- 36 SAA NA, inv.nr. 5236, 27-1-1682.
- 37 J.E. Abrahamse, *De grote uitleg van Amsterdam: stadsontwikkeling in de zeventiende eeuw*, Bussum 2010, p. 238-330.
- 38 Van de Pol, *Hoerdom*, p. 368.
- 39 W. Heersink, 'Eénakter uit het ruige leven. Notarissen, criminaliteit en conflictregeling, in het bijzonder te Amsterdam, 1600-1800' in: À tort et à travers: liber amicorum Herman Bianchi, Amsterdam 1988, p. 263; Van de Pol, *Hoerdom*, p. 88-95.
- 40 SAA NA, inv.nr. 5267, 2-4-1693 [Truij Laberlot]; SAA NA 5263, 15-8-1691 [buurvrouw op Singel].
- 41 Op een tabakspinnerij werden tabaksbladeren tot rollen verwerkt voor de productie van snuiftabak. De inventaris van de genoemde tabakspinnerij – van Jan Wigman aan de Binnenkant – werd in 1736 verkocht. SAA NA, inv.nr. 5284, 7-10-1699.
- 42 SAA NA, inv.nr. 5276, 18-4-1697.
- 43 SAA NA, inv.nr. 6868, attestatie 15-1-1703; inv.nr. 5291, attestatie 24-1-1703; saa, toeg.nr. 5001, Doop-, trouw- en begraafboeken, inv.nr. 519, p. 383 [huwelijksintekening] d.d. 7-4-1691; Nieuwenhuijs, *Dossier Herenmarkt*, p. 118-120; J.E. Abrahamse, M. Kosian en E. Schmitz, *Tussen Haarlemmerpoort en Halfweg*, Bussum 2010, p. 30.
- 44 In dat jaar was namelijk de toezichthouder (protonotaris) van het toneel verdwenen. De functie keerde pas terug in 1735, zie: Heersink, 'Van oude tijden', p. 52-53. SAA NA, inv.nr. 5257a, 24-1-1689 [meloenen].
- 45 SAA NA, inv.nr. 5672/517 en inv.nr. 525, 29/30-6-1703; SAA NA, inv.nr. 6868/205 en 357, akkoord 7-2-1703 en 1-3-1703.
- 46 saa, toeg.nr. 5061, Archieven van de Schout en Schepenen, van de Schepenen en van de Subalterne Rechtbanken, inv.nr. 158, 4/11-9, 2/9-10 en 4-12-1703.
- 47 Aan het begin van de negentiende eeuw werden meningsverschillen, beledigingszaken en burenruzies afgehandeld door de Correctionele Rechtbank, zie Olga Ruitenbeek, 'Bonje met de burens. Burenruzies in de Amsterdamse volksbuurten aan het begin van de negentiende eeuw', *Maandblad Amstelodamum* 97 (2010) nr. 4, p. 155-162.